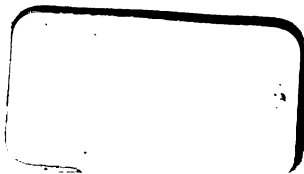

C4450.38

~~151 c 19~~

152 . C .

97

ATHRAVAETH GRISTNOGAVL,

*Le cair uedi cynnuys yn grynno'r hol
brifbynciau syd i gyfarwydo dyn
ar y phord i baraduys.*

ORIGINALLY PRINTED AT MILAN,
A.D. 1568.

REPRODUCED IN FAC-SIMILE FROM THE UNIQUE COPY
IN THE POSSESSION OF
H.I.H. PRINCE LOUIS-LUCIEN BONAPARTE,
FOR THE
Honourable Society of Cymmrodorion.

A.D. 1880.

THE interesting example of early printed Welsh, reproduced in the following pages, contains a short catechism of religious doctrine, translated or compiled, as the Preface intimates, by MORYS CLYNOC, the first rector of the English College in Rome, and Edited, with Preface and Appendix, by GRIFFITH ROBERTS, in the year 1568, that following the publication of the first part of his celebrated *Grammar*. The colophon shows it to have issued, like that better-known work, from the Milanese press.

The copy from which the reprint has been made is the only one known to exist. It is now in the possession of H.I.H. PRINCE LOUIS-LUCIEN BONAPARTE, who first called attention to it in a letter to the *Academy* of November 1st, 1879. By the issue of an Edition in exact *fac-simile*, the *Cymmrodorion* have aimed at placing a valuable

specimen of the language beyond the reach of accidents, and making it generally accessible to students.

The unsparing labour which the illustrious owner of the original has devoted to his personal direction of the work, no less than his courtesy in permitting it to be executed, adds to the numerous titles he already possesses to the gratitude of Welsh scholars.

LONDON,

July 30th, 1880.

P R E F A C E.

THE following reprint of the "*Athraudæth*" has been made from my transcription, line for line and word for word, of the only copy known to exist of this work; even the obvious typographical errors in which the text abounds, being scrupulously reproduced.

The type, in part cut for the purpose, represents in all essential respects the form of the original.

Allowing for the few errata tabulated at the end, which escaped my repeated revision of the sheets, even after three collations with the original printed copy in my possession, till they had passed through the press, the reader will have before him, as it were, a photographic picture of the pages of this exceedingly rare little book.

The typographical errors above alluded to generally consist in (1) improper union and disunion

of words, and faulty division of those that occur at the ends of lines ; (2) omission of letters ; (3) reversal of letters ; (4) substitution of one for another, as *c* for *e*, *h* for *b*, or the underdotted characters *ḍ*, *ḷ*, *ụ*, for *d*, *l*, *u*, or *vice versa* ; (5) substitution of Roman for italic type, of capitals for small letters, and the opposite ; (6) omission or unnecessary interpolation of points or commas, and employment of one for the other ; (7) omission of the hyphen in words divided at the ends of lines.

It is worthy of note that the hyphen dividing the Latin words *no-strum*, *no-stræ*, on pp. 22, 28, is so placed as to give the *s* to the second syllable. This practice, the correct one in my opinion, was always followed by the Italians, in whose language, as in Latin, syllables are found headed by the combinations *st*, *str* ; while English and French printers, though also familiar with these combinations at the beginnings of words, have universally divided such as I have named according to an arbitrary phonetic rule, as *nos-trum*, *nos-træ*. The Italians even extend their practice to cases in which it has

no etymological foundation, as in that of *Gri-stion* on pp. 11, 34 and 35 of the *Athrauaeth*, where *Grist-ion* would have been the natural arrangement. We have here, I think, an additional confirmation of the view that “*Tref Fylen*”, from which Griffith Roberts dates, and *Mysten* at the colophon, are the veritable Milan, the capital of Lombardy ; and not the hypothetical town in Wales suggested by Panizzi.

L.-L. BONAPARTE.

ATHRAVAETH GRISTNOGAVL,
*Le cair uedi cynnwys yn grynno'r hol
brifbynciau syd i gyfarwydo dyn
ar y phord i baraduys.*

Meun carchar daear, od oes

r' enaid mae gŵir etimloes,

*Natto duu i mi ymogonedu ynnim ;
onid ynghbroes yn bargluyd ni Iesu
Crist.*

Gal.6.

O flaen y traethiad e gair y pynciau
hynottaf meun tafulan vedi nodi
pob vn ar i ben i hun.

*Yn niued y lyfr e offoduyd y beiau a
fyrthiod y guneuthur urth brintio.*

*A lauer o eiriau, a fu raid i harfer er
nad oedynt arferedig truy Gymru.*

*Byrfodau .f. mod i scrifenu geiriau yn
fyr heb i guneuthur yn launlythr.*

*.f. dros yfef yu. Arg. N. dros argluyd ni
Arg. dros argluydes*

ā: dros am, ne, an.

M. dros mastr

ē: dros em, ne, en. æ dros æ

æ dros oe

ō: dros om, ne, on.

S. dros fant

ī: dros im, ne, in.

*Grufhyd fab Rhobert yn annerch yr
hyparch brelad, ai dibal gynheiliad
M. Morys Clynoc: ag yn erchi
ido gan duu, gynnyd, ras a de-
duduch enaid, a chorph.*

*V*EDI ymy darlath ych lyfr, o'r athra-
uaeth Gristnogaul, a chanfod yndd
megis egin pob pŷnc hyles i gristið ur-
tho, i gadu'r enaid, a darfu i duu i un
euthur ar i llŷ, ai delu: ag a rybrynnod
Crist ai uerthfaur uaed: e lauenychoð
fynghalon urth ueled tryffor mor urth
faur yn yr iaith gymraeg: a maint syð
o eifŷie cyfruidid ar phord Grist, yn gy-
phredinol ymysc guyr yn gulad: a'r plät
yn crio am fara (mal y mae'r prophu-
yd yn lefain) heb fod neb, ai tyrr idynt
ag ai rhyd heb i uenuyno. Am hynny
a ij gen

gen darfod i chui gasclu yn grynno, a dosparth yn drefnus, ag yn eglur cymart o flodeuau, a phynciau iachusaful, i hyphordi vn a chuennychai uybod fuyd, a rhann Cristion perpheithgred, i dyscu beth a enniñ nef, beth a dafl dyn i vphern, beth a rhynga bod i duu, a pheth a una ido sorri: brynti pechod, odidougruyd rhinued: ni elais ar fynghalon na pharun i brintio: fal y galó erail syd ag eifsie y cyfryu ymborth yfprydol arnynt, fod yn gyfränol o'r uled a darfu ichui i harluy. Gobeithio pan delo i duylau y cryfydgar gymru, y guna lauer o les idynt, truy i huyllo i baraduys, ai troi o phord uphernaual. E fyd tostur fynghalö på fedyliuyf faint syd o blant truy dir cymru, odidaug i athrylith, a darpar guyr arderchaug,

yn

*yn methu, ag yn cymryd llybr anuyia-
ul eisiau cael oi mebyd i hyphodi meun
dysc, ai meithri meun moessaul gapau.
Yr achos fuyaf o hynn yu diphig lyfrau
a draethant o'r cyphelib ystyr. Ond yro-
uron e darfu i chui meun ychydig o do
lenau rodi cymorth, a help idynt rhag
yr eisiau hynn. Canys yn ych lyfr chui
yma nhuy a gaant oi dysgu yn haud,
meun ychydig o amser, a thruy ychydig
help, a lai o gost, y pethau syd angerhei
diol iu guybod, i hen ag ifanc. Canys
puy yu hunnu a eil doedyd i fod yn gri
stion, oni uyr pa fod y mae credu yngrh
ist, beth syd oi obeithio gentho, a pheth
a orchmynod ef i gadu; beth a uahar-
dod i uneuthur, beth a ennil obruy, a
pheth a hauda gof? fely pan ystyrio'r
cymru syd yn caru i heneidiau, mor an
hepcor*

hepcor ydyu'r rhain, ag mor hauð i ay
fscu urth darlað y traethiad yma: nhuy
a' madauant ai diogfurth eistedach,
ai bustlaul ferthed ag ai smala gyfe-
dach (onid ydynt uedi boði meun bryn
ti pechod) ag a' mrodät i dyscu pethau
sprydol, budfaur i'r enaid. A hynn
nis caant meun mann ara! yn y byd
mor fyrr, mor drefnus, mor eglur oi
dealt ag yn y lyfr yma i chui. Cäys am-
hosibl oed gynnuys meun lai o erriau,
a dosparth yn oleuach, a chyfleu yn ue
deidiach gynnifer bynciau, a chyn dyf-
ned i styriæth; fal y galo y plant a'r gu-
raged i dealt, guyn i byd truy gymru,
pe parët ymhob egluys urth aros y gua-
sanaeth, ne ar osteg ypheren, gartref
ymysc tyluyth y ty i difyrru'r amfer
ag ymhob cynileidfa i didanu'r bobl,
dar-

*darlain hunn ne'r cyfryu ymadrodion
a gadel i phord henchuedlau coegion,
a chowydau guenheuthus, celudog.
Ond ar hydr y rhyd yr ysfryd glan ras
idynt huy i gymryd dysc, megis y roes i
chui oi scrifennu attyn; mi danfonaf
yrhain yn y mysc, dan erfyn ar duu ym
hob guedi a uneluyf ar urtheithio ho-
no i calonnau nhuy i derbyn adysc, a
rhei nerth i chuithau i scrifennu chua
neg er les i'r Gristnogion, a gogoniant
i duu.*

O dref, Fylen nosuyl S. Nicolas.

Y PYNCIAV HYNOTTAF.

<i>Rhagluybr i'r athrauaeth Gristn.</i>	1.
<i>S. Chryfostomus, am aruyd y groc.</i>	3
<i>Nod Cristið a. henu Crist, ai athr.</i>	5
<i>Ynghylch aruyd y grog.</i>	8.
<i>Y pennod, y gūnaethbuyd dyn er i.</i>	11.
<i>Peduar peth anghenrbaid</i>	11.
<i>Y Credo ai ysponiad.</i>	12
<i>Dosparth ar obaith.</i>	22.
<i>Y pader ai ysponiad.</i>	23.
<i>Yr aue Maria ai dehengliad.</i>	28.
<i>Saue regina. 31. Guedio ar saint.</i>	32
<i>Dosparth ar Gariad perphaith.</i>	34.
<i>Dosparth ar ueithredoed da.</i>	36.
<i>Y deg gorchymyn, ai dosparth.</i>	37.
<i>Pump gorchymyn yr egluys.</i>	46.
<i>y saith sagrafen. 50. yr uyth dedu.</i>	55.
<i>Gueithredoed y drugared.</i>	57.
<i>Pymtheg dirgeled yr argluyd.</i>	57

RHAGLITH. S. ADROD

*i douys vn ag megis oi lithio i'r
athrauæth Gristnogaul*

*V*Edi'r plant dyfod i'r vnle, yn gyn
taf ymgroeffed y meistr a phob vn o'r
lail! hesyd: ag yna decreued dau o'r be
chgyn ganu hynn yma syd yn canlyn.

*M*Ae'n rhuymedig iaun,
bob Cristion phydlaun,
berchi'n grefydlaun
y graulaun grog.

Am i Crist Iesu,
arni yn prynnu,
a'n guared yn gu,
o gad euog.

A'n tynnu truy gred,
o faur gaethined,

A Pe-

*Pechod oer dynged
du angau log.*

*A'n hachub bob dyn,
o lau'r drug elyn,
Syd i'n cas erlyn,
oerlais lidiog.*

*Vrthynn pob nifer,
a dylai 'marfer,
bob guaith ag amfer
ymfuyn ennuog.*

*Roi aruyd dirfaul,
y grog fendigaul,
tan doedyd bob faul
Sail guaith puylog:
yn enu duu y tad,
a'r vnig fab mad,
a'r yspryd glan rad
rod odidog.*

amen.

Iesu, a mair

Chrisostomus Homel. 55. in Matth.

Dygun le cerdom megis coron yn laue yn calonnau groes Crist. Canys honno syd yn cyflouni pob peth ar y syd gynho rthuyaul i'n caduedigaeth ni: oblygid pan ail enir ni, mae croes yr argluyd yn bressenol. Pan borthir ni a'r santeidiaf fuyd, pan fom meun grad i gyssegru ymhob le ag amser e fyd hynn o ar uyd budygoliceth gida ni. Am hynny ni a dylem yn dyfal, ag yn ystig offod y groes yn y dirgel gelyd o feun y ty, ar y paruydyd, ag yn y phenestri, ar yn talcen, ag yn yn cald. Canys hun syd aruyd o'n catuedigaeth ni, o'n cyphredinol rydid o uarderougruyd yn argluyd ni.

Ychydig ynol hynny.

Rhaid yu guneuthur lun y groes nid

A ij yu

*yn vnig a'r y corph, eithr truy phyd
gadarn hesyd yn y galon. Canys os prin
tid di y groes yn y mod hunnu, ni lefys
yrun o'r cythreulig ysprydion ymgyfar
fod a thi, pan uelo'r gwaen a roes ido'r
archol anghenaul. s. y groes.*

*yr vn; Homel. de cruce dominica.
Y groes syd obaith i'r Cristnoniog; ad-
gyfodiad i'r meiru, touyffyd i'r deili-
on, phon i'r cloph, cyssur i'r tylaud, gen
fa i'r cyfoethog, dystroviaeth i'r tra-
haus, penyd i'r anfuchedol, gorfoled yn
erbyn diaul, cynheiliæth i'r anghenus,
tad i'r ymdidat, dyphynnyd i'r uedu,
cynghoryd ir cyfion, syluain i'r egluys,
gurthladiad i'r gauduuiaw, nerth i'r
gueiniaid, medig i'r cleifion, bara i'r
neuynog, phynnon i'r sythcdig.*

Athrauaeth Gristnogaul.

Ynghylch henu Cristion, a'r nod syd i adnabod Cristion urtho, a henu Crist, ai athrauaeth Gristnogaul.

A. A. ydychui yn Gristion? D. uyf druy rad yn hargluyd ni Iesu Grist. A. Pahã y doeduch truy rad Iesu Ghrisť? D. am na chefais fod yn Gristið o heruyd heu du onofi hynny o urdas, nã tad chuaith, nam mam, na chreadur yn y byd: eithr truy daioni duu a heudiant Crist

A. beth ydyu Cristið? D. discibl i Grist. s. vn syd uedi fedydio, ag yn prypheffu i gyfraith ef prypheffu cyfraith Grist yu ađe fod yn y guybod, ag ađau i chady. A. Para oruchafiaeth, ne deilyngdaud a caiph dyn urth i unenthur yn Gristion? D. ef ai gunair yn fab y bendith,

*dith, yn anffodfab duu, ag yn etifed i
deyrnas nef. A. beth an hunnu nid yd
yu yn Gristion? D mae ef yn trigo yn
fab y melidith yn gaethuas i diaul ued'
i' difedu o' tiffidiæth nef. A. beth ydyu
Crist? D. Guir duu, a guir dyn. A. beth
y mae'r gair, Crist, yn i aruydhau yn y
gymraeg? D. einniaug. A. Paham? D.
arfer oed einniaug brenhinoed urth i co
röi, ag ennaint corphorol, ag fely yphe
iraid, a phrophuydi urth i hurdau ag
am fod Crist yn frenin yuch bē pob bre
nin, yn ypheiriad yuch hen pob ypheiri
ad, yn brophuyd yuch ben hol brophuy
di, ef ai einniuyd ef, ag ennaint yuch
bēn pob ennaint. f. a chyflounruyd gras
yr yspryd glan, am hyn y geluir ef Chri
stus, ne vnctus. f. yr einniaug: o heruyd
darfod i einniau ef ag ennaint mor o
didog,*

didog, ag meun grad berpheithiach no neb aral. A. beth y mae y gair, Iesu, yn i aruydhau? D. Ceidwad am ido yn cadu ni, truy yn prynnu ai uyrthf aur uaed, a dysgu ynny luybr y gaduedigaeth s. y phord i baraduys urth rodi athrauaeth Gristnogaul in hyphordi ni A. Pa beth yu'r athrauaeth Gristnogaul. D. yr adysc a roes Crist yn hargluyd ni ynny ai ueithredoed yn gyntaf, ag vedi hynny ai eiriau : athrauaeth Gristnogaul hefyd yu honno a darfu i'r gatholig fam egluys Rufain i dysgu ynny.

Anghoriad.

A. urthyunny fy meibion ystyriuch mor rhuymedig ydych i dilyn yn hargluyd ni Iesu Grist, ar ych gueithredoed, gan gymryd onoch ych henu gatho, a rhodi onof o ychui gymaint o ras.

ynghylch

Ynghylch arnyd y grog lan.

A. Paryu nod, ne aruyd syd i adnabod Cristion urtho? D. aruyd y grog lâ. A. Paham? D. am i Iesu Grist yn prynnu ni arni. A. Pafod y mae guneuthur yr aruyd yma? D. yn gyntaf rhoder y lau ar y penn, ag ar y corph, uedi hynny ar yr escuyd assu a'r deheu, tan doedyd: yn enu'r tad, a'r mab, a'r yspryd glan. amen. Iesu. A. Paham y gunair hi yn y mod yma? D. i aruydhau dau o faur dirgeledið duu, vn o'r santeidiaf drin dau, ara! ynghylch ymgnouoliæth yn hargluyd ni Iesu Grist. A. Pafod. D. urth henui'r tad ar y penn, yr aruydhe ir i fod el yn dechreuad i'r personau e-rail: urth henui'r mab ar y corph yr yspysir i dyfod ef o'r tad; Pan gofbeir yr yspryd glan, o'r nail yscuyd i'r la!, y deuel-

deueltir i fod ef yn dyfod o'r tad a'r mab A. Paham y gunair hynn yn groes? D. i aruydhau y dirgeled aral.s. dar fod i fab duu uedi uneuthur yn dyn yn prinnu ni ar groes. Ag fely y gelir doe dyd fod aruyd y grog a unaun ni urth ymgroefsi, megis crynodeb o'n phyd ni: A. Pabryd y dylem arfer yr aruyd yma? D. Pan dechreuom uaith yn y byd, a phan fythom meun cyfyngdid ag an gen: yn anuedig urth godi o'n guely, urth fyned alan o'r ty, ne urth fynd i'r egluys, ne i fuytta ne i gyscu. A. Pahã cyn fynyched? D. er muyn cael gan duu ymhob le ag amfer yn cadu rhag yn gelynion, hefyd i drefnu ag unioni pob gueithred a unelom, yn anrhyded a gogoniant i duu.

B

*A drybed o arfer, a henafiaeth aruyd
y groc fendiged.*

*Yr ydys yn arfer aruyd y groc lan o de-
chreuad y gyssefniaul egluys, ag o dfer
yr abostolion hyd yrouron: mal y mae'n
eghur urth lyfr Tertullianus, de co-
rona militis. yr vn peth a dystlaetha,
S. Auguf. Serm. de tēpore 181. in Eud-
gelium Ioan. tract. 118 in psal. 30. cō-
cione 2. in psal. 141. Et de Sanctis ser-
mone 19. S. Chrysof. Homel. 13. in epi-
stolā ad Philip. S. Basilius, yn i lyfr de
spiritu Sancto cap. 27. hefyd urth
fedydio, a rhoi'r bedyd escob, annoger
a chynghorer nhuy pan vnelont aruyd
y grog, i uneuthur ef, yn hybarchus, dā
ystyriaū yn dufn y dirgelion a doedaf-
som, a guilio rhag guneuthur hynn heb
fedul am dim mal y ma'er arfer fyny
chaf ymysg lauer.*

Ynghylch y diued a'r pennod syd i Gristion a'r pethau angenrheidiaul ido i gyrheudyd i bennod.

A. Mae'r diued y creaud duu dyn ido ?
D. i Garu, ag i uafuaethu duu yn y byd yma, achuedi oi ueled, ag oi fuynhau yn, y byd syd yn douad, a hynny a syd yn gunfyd pennaf ni *A. Pessaul peth syd raid i Gristion urthynt i alu cyrrheudyd y pennod a offodes duu ido, ag oi gadu druy i cynhorthuy.* *D. Peduar, phyd, gobait, perpheithserch a gueithredoed da.* *A. beth yrydychui yn i gredu truy nerth y phyd ?* *D. Cubl o hynny mae'r santaid fam egluys Rufain yn i dal, ai gredu : ag yn bennaf hynny syd yn y gredo.* *A. doued y gredo* *D.*

B ij

- 1 *Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli et terræ.*
- 2 *Et in Iesum Christum filiū eius unicum, dominum nostrum.*
- 3 *Qui conceptus est de spiritu Sancto, Natus ex Maria virgine.*
- 4 *Passus sub Pontio Pilato, Crucifixus, mortuus, & sepultus.*
- 5 *Descendit ad inferos, Tertia die resurrexit a mortuis.*
- 6 *Ascendit ad cœlos, sedet ad dextrā dei patris omnipotentis.*
- 7 *Inde venturus est Iudicare vivos & mortuos.*
- 8 *Credo in spiritum Sanctum.*
- 9 *Sanctam ecclesiam Catholicam:
Sanctorum cōmunionem*
- 10 *Remissionem peccatorum*
- 11 *Carnis resurrectionem*

Uitam

12 *Vitam eternam. Amen.*

A. doued hi yn Gymraeg. D.

- 1 *Ruy fi'n credu yn Nuw'r tad, ho lalluau, creau'r nef a daear.*
- 2 *Ag yn Iesu Grist i unig fab ef yn hargluyd ni.*
- 3 *Yr hun a ennilyd o'r ysbryd glŷ, a anuyd o fair foruyn*
- 4 *A diodefod dan Bontius Pilatus a groeshoeliuyd, a fu faru ag a gladyd*
- 5 *A dyscynod i vphern, y trydyd dyd a godod a faru i fyu*
- 6 *A'fscynod i'r nefod, sy'n eisted ar deheulau duu'r tad holaluau.*
- 7 *Odiy na a dau i farnu'r byu a'r meiru.*
- 8 *Ruy fi'n credu yn yr ysbryd glan.*
- 9 *Yr egluys lan Gatholig, cyphredinuyd y Saint.*

10 *Colyngdod pechodau.*

11 *Adgyfodiad y cnaud*

12 *Y bouyd tragudol. Amen.*

A. Beth a doedafommi ynaur? D. y Gredo. A. Pwy a unaeth y Gredo? D. y deuddeg Aboſtol, pan oeden ar fyned i bregethu'r efengil truyr ho! fyd. A Pa ham y gunaethont huy hi? D. I'n dyscu a'n hyphordi ni yn y phyd. A. Beth ydis yn i gynhuyſo yn y Gredo? D. deuddeg punc. ſ. deuddeg rhan benaf o'r phyd. A. At buy mae'n pthyn pynciau yma? D. y cyntaf at y tad: a'r chuech punc, ſy'n canlyn, at y mab; a'r pum diuaethaf at yr ysbryd glan.

Dofparth, ne yſponiad y Gredo.

1 *A ymhuy ruy ti yn credu? D. Ruy fi'n credu yn Nuw, yr hun yu'r ſanteidiaf*

*diaf drindod. A. beth Uy ti yn i dealt
 vrth doedyd y santeidiaf drindod? D. y
 tad, a'r mab, a'r ysbryd glan, tri pher-
 son ag vn duu yn vnig A. a ydiu'r tad
 yn duu? D. ydiu. A, a ydiu'r mab yn
 duu? D. ydiu A. a ydiu'r ysbryd glan
 yn duu? D. ydiu A. a oes tri duu? D.
 nag oes, er i bod yn uahanedig berfon-
 au, nid oes er hyny ond vn duu A. Pa-
 ham y gelwir ef, duu? D. am i fod yn
 gweled, yn arluy ag yn trefnu pob petb,
 megis argluyd a lyuodraethur o'r cubl
 A. Mae'r gyphlybiæth a rouchui ymy
 o'r santeidiaf drindod? D. Mae oi ue
 led ynomi a creaud duu ar i lun a de-
 lu i hunan, un enaid yn vnig, a thri ga-
 lu. f. deualed i deuallt, cofed i dal meun
 cof y pethau a deuhelir, euylyffed, i
 chuennychu y pethau a deuhaler ag a
 fedy-*

*fedylier i bod yn da. Ag megis y mae'r enaid yn vn o sylued, yn dri o alu, fely y mae'r santeidiaf drindod yn vn duu, ag yn dri pherson. A. Puy a greaud y nef a'r daear o dim? D. duu'r tad, a'r mab, a'r yspryd glan. A. Paham y ge-luir ef holaluaul. D. Am i fod ef yn a-bl, yn vnig ai euylyffed ag ai alued i hun, i uneuthur ag i daduneuthur pob peth. 2 A. a nyti yn credu yn Iesu Grist? D. ydyu A. Puy yu Iesu Grist. D. Mab duu'r tad yn gymaint ag yn gydrad ai dad a rym, doethineb, a da-ioni: ag ai gunaeth i hun yn dyn, er yn muyn ni, yngrhoth yr ogonedus fair fo ruyn. 3 A. Pa fod y gunaethbuyd hy nn? D. nid truy uaith dyn, eithr truy nertb a rhad yr yspryd glan tan drigo oni hi yn foruyn cyn escor, urth escor,
ag*

ag ynol eſcor. ag fely yn y nef nid oes gē
 tho mo'r fam, ar y daear nid oes gan-
 tho mo'r tad. 4 A. Paham y rhoeffu-
 yd ef ar y groes, a pham y bu ef faru
 ag i claduyd ef? D. o gariad i ni, i'n rh
 ydhau alan o'n pechodau, a duylau'n
 gelynion: a'n hachub rhag angau tra-
 gudaul, ag vphern, ag ermuyn hynn i
 prynnod ef ni ai uerthfaur uaed, ar y
 prenn croes. A. Vrthyny roedem yn al-
 dudion, ag ef a darfu ido yn prynu ni.
 D. oedem yn ueifion i'n pechod nyhun,
 ag yn aldudiaid i diaul.

Rhybyd.

Yma gelir dangos a datglurio pechod
 yn tad cynta ni, a'r phruythau, a'rma-
 ur drueni syd uedi dyfod druy'r pec-
 hod hunu, ag mor faur ruymedig ydy-
 m i Grist yn prynnur.

C A. Pa

5 *A. Pa beth a uenaeth Crist yn arg. N. pan dyscynod ef i uphern? D. ef a dynod alan eneidiau'r Patrieirch a'r tadau bendigedig, a'r eneidiau santa id oedent yn i limbo, yn aros dan ydrych am i douediad santaid ef. A. Padelu y codod ef y trydyd dyd? D. E godod o faru i fyu meun corph ag enaid gonedus mal na bytho muy faru. A. Padelu dyrchafod ef i'r nef, ag y mae'n eisted ar deheulau duur tad? 6 D. E dyrchafod uedi deugat nhiurnod uch lau pob nef, a'r hol angylid, druy i rym, ai alu i hunan, yn le mae'n trigo yn i faur ogoniant, megis mab duu. 7 A. Padelu dau ef o diyna i farnu'r byu a'r meiru? D. Dyd y farn yr hun a fyd yn niued y byd, ef a dau o'r nef meun mouroliaeth, a galu, a'r yngylion a'r saint*

int yn uaetio arno, i farnu'r hol dymid, ag i roi i bobun yn ol i gueithredoed.
 8 *A. A uyti yn credu yn yr yspryd glä.*
D. Yduyf, i fod ef yn uir duu y trydyd persö o'r santidiaf drindod, yr hun syd yn rhoi oi ras, ai rodion i'r santeidiol egluys Gatholig. 9 *A. Pa beth yur san teidiol egluys Gatholig?* *D. yr hol gyni leidfa o'r phydlon gristnogion, syd yn medu, ag yn cyphesu phyd Iesu Grist, a phen hon yu Crist i hunan, a'r pab i ficar ar y daear. A a'r neb nid vfydha i'r egluys, pa niued adau ido?* *D. y saul ni fyn mo'r egluys yn fam, ni chai-ph ef mo duu ido yn dad.* *A. Beth uyti yn y dealt urth doedyd cyphredinruyd y saint?* *D. fod cubl o'r hain a'r syd yn yr egluys yma, yn cael rhan ynghyd o'r aberthau, a'r sagrafenau, ag o'r guc-*

C ij thre-

*thredoed da yr ydys yn i uneuthur yn-
 di hi megis ag y mae meun vn corph,
 vn aelod yn gyfranol o rhinued a ga-
 lu'r la!* A. Padelu y gelir rhydhau pe-
 chodau? 10 D. E rydheir pechodau
 druy ryglydiad diodefaint yn harg. N.
 Iesu Grist a'r sagrafennau bendige-
 dig syd gyfryngau i hynny, truy uneu-
 thur o honomi y pethau ydym ruyme-
 dig. A. A'r neb ni a! gymeryd y sacra-
 fenau? D. Digon ido i eduned, ai eulys
 oi cymeryd, dâ uneuthur cimaint ag a
 lo: a hynny mae ef yn rhuymedig oi un
 euthur. 11 A. Padelu y byd cyfodiad
 y cnaud. D. Dyd y farn y cyfyd pob ma-
 ru yn i gorph ai enaid, y rhai da yn ogo-
 nedus, ag yn deg, a'rhai drug yn urth-
 uyneb i rhain .f. yn hagar, ag yn druain
 Yma gelir espyfu a dangos gogoniant
 yr

yr adgyfodiad, a'r cyrph gogonedus, a chynysgedau'r eneidiau. & cet. 12 A. Pa beth yu'r bouyd tragudol? D. Gogoniant paraduys .f. gweled a muynhau duu i gael yn dragudol bob daioni; a heb dim drug, i'r le hŷn yr aiph y rhai da, a rhai drug ant i dan a phoenau tragudol yn uphern. A. a phuy sy'n myned i boenau'r purdan? D. Eneidiau'r heini a fuont faru yngras duu, ag ni darfu idynt uneuthur cubl iaun am i pechodau: a chuedi idynt uneuthur i penyd deledus nhuy a gan fyned i baraduys. A. beth yu doedyd. Amen. D. fely i bo urth hyny fy feibion ymoroluch yn dyfal am uafnaethu yn har. N. Iesu Grist, fal y bydoch ymysc y da ai detho lion ef, ag nad eloch dim cida'r drug i uphern.

O'r

*O'r ail beth anghenrheidiaul i Gristið
 se'f yu hyny, o ohaith.*

*A. beth ydychuy yn i dyscuyl gan duu,
 druy obaith, syð gennych arno? D. y
 bouyd, a'r einioes dragudol. ag i enni!
 bonn, gras duu syð bennaf, ynol hun
 mae'r rhyglydiannau, syð truy nerth
 yr unrhuy ras o'n rhan ni yn dyfod, yn
 help faur A. beth syð raid urtho i yni!
 y pethau ydym yn i gobaithe? D. ymysc
 erai!. Guedi syð anhepcor. A. pa uedi
 mæ'r egluys yn i dyscu i ni? D. y pader
 Aue maria, Salue regina, ag erai!. A.
 dyued y pader. D. Pater noster, qui es in
 cœlis, sanctificetur nomen tuum: ad-
 ueniat regnum tuum, Fiat voluntas
 tua, sicut in cœlo & in terra. Panë no-
 strum quotidianum da nobis hodie. Et
 dimitte nobis debita nostra sicut et nos
 dimit-*

dimittimus debitoribus nostris, Et ne nos inducas in tentationem sed libera nos a malo, Amen. A. pa un yu'r gofyniad cyntaf? D hun yu ef, yn tad ni yr hun iyt yn y nefoed: fanteidier dy henu di. yr ail arch yu; delid dy deyrnas di, y 3 arch yu, guneler, dy'ulys di, megis yn y nef, hefyd a'r y daear. y peduared, Dod i ni hediū yn bara beunydol. y pumed dysyfiad yu, a made i ni yn dyledion, megis ag yr ydymine yn made i'n deleduyr, y chueched erfynniad yu, ag na dug nyni i brofedigaeth. y seithfed arch yu, öd guared ni rhag drug. Amē.

Ynghylch y uedi o'r pader.

*A. pabeth a darfu i ni doedyd y naur?
D. y pader. A. puy a unaeth y pader? D.
yn harg. N. Iesu Grist, yr hun ai doedod ai enau i hunan. A Paham y gu-
naeth*

*naeth ef y pader. D. i ddiscu i ni uedio?
 A. urth buy yr ydis yn doedyd yn y uedi
 honn? D. urth yr argluyd duu. A. A oes
 guedi aral uel na hi? D. nag oes, hon
 syd odidaug ag yn rhagori, yn gyntaf o
 achos gunethur o Grist. yn harg. N. y hi
 ai thraethu oi discihlið; a hefyd am yn
 bod ni yn gofyn yn hon y pethau penaf
 a dylem i gofyn.*

Ysboniad y pader.

*A. beth ydis yn i uneuthur yn y rhan
 gyntaf yma; pater noster qui es in cœ-
 lis? D. yrydis yn dyrchafu'r medul at
 duu, druy ofstyngeidruid a gobaitth ar
 fod yn abl i ofyn. A. Paham y'rydymy yn
 galu duu yn dad. D. am urth i alu ef yn
 dad yrydymi in galu in cof i faur ga-
 riad ef i ni, ag fely yrydymi yn dymuno
 arno druy faur goel, a muy gobaitth. A.*

Paham

Paham y doedun, yn tad ni, ag nid, fy nhad? D. am i fod ef yn dad i baub, a ninau i gyd yn frodyr, ag fely ni a dylem garu i gilyd megis brodyr, a meibi oni un tad syd mor daionus. A. ple mae duu? D. y mae ef yn y nef, ag ar y daear, ag y mhob le. A. urth hyny pahd yrydymi yn doedyd, yr hun uyt yn y nefoed? D. o achos mae yna y gvelir uyneb duu, yn le y mae yn gulad ni, ag yna y mae ef yn dangos yn fuy i alu ai fauroleth.

Yma gelir doedyd ynghylch cariad y nef, a gogoniant nefaul, a distyrieth pathau daearaul.

A. pa beth ydym yn i ofyn yn y saith syn canlyn? D. yn gyntaf yr ydym yn erchi urduniant, a gogoniant duu ynol hynny y deduduch y gunaethbuyd ni er i

D fu

*fuyn, yn y trydyd le; y pethau pëaf syd
 in cynhorthuy, oi gyrheudyd ef, ai fe-
 dianu. A. ymha un y'r erchir gogoniât
 duu? D. yn y cyntaf, urth doedyd santei
 dier dy henu di. A. ag am yn deduduch
 ni? D. yn yr ail fy'n doedyd: delid dy de
 yrnas di .f. ido ef deyrnasu arnomi yma
 druy ras, a chuedi druy ogoniant. A.
 Pryd na thernasa duu arnom, puy a de
 yrnasa? D. yn gelynion ni .f. y byd, ycnau-
 ud a'r cythrel. A. ar pethau anghërhi-
 diol erail ymhle, yr ydis yn i gofyn? D.
 yn y pump arch erail. A. beth fely ydym
 yn i ofyn yn i dryded arch fy'n canlyn?
 D. ar uneuthur honomi eulys duu, yma
 ar y daear, megis ag y mae'r angylion
 a'r guynfydedig yn guneuthur yn y nef
 A. yn y beduared? D. ar roi i ni fara a
 chynnheiliaeth corphoraul a'r bara yf
 brydaul*

*brydaul yr hun yu'r santeidiaf sacra-
fen, ai ras ef cid' ag erail oi rodion. A.
yn y bymed? D. ar fade hono ef i ni yn
pechodau, an cã uedau megis yr ydym
minnau yn made i erail; a guneuthur
fely o duu i ni fal i gunelominau idy-
nhuy.*

*Yma y gelir guneuthur esfortiad i fa-
de camau.*

*A. yn y chueched? D. ar na odefo i ni
syrthio meun profedigaethau, ôd rhoi
i ni gynhorthuy oi gorchfygu ag i gael
y maes arnynt, ag i ocbelyd phechu. A.
yn y seithfed? D. ar yn rhydchau, a'n a-
chub ni rhag pob drug .f. i'r enaid, a'r
corph, a rhag y cythrel yn gelyn ni. A.
pa un yu'r drug muyaf y mysc pob dr-
ug? D. pechod. A. puy un syd uaethafa
bryntaf, pechod yntau cythrel? D. guc-*

D ij thaf

*thaf o lauer yur pechod, o heruyd bod
y cythrel uedi i uneuthur mor frunt
druy'r pochod yn unic.*

Anghoriad.

*Yma gelir doedyd fal yr oed y cythrel
druy i naturieth yn deg &c. Ag am hy
ny os nyni a'mgadun rhag pechod, ni
a fyddun deg hefyd yn gyphelib i'r yngy
lion &c ag ynghylch brynti a budredi
pechod &c. A. Amen, fely bo. yr ydym
yn gobaith yn nuu ar ganhiadu honof
i ni y cubl druy gyfryngiad i fab ef, yr
hun a dyscod i ni'r uedi yma.*

O'r aue Maria.

*Aue Maria gratia plena dominus te
cum, benedicta tu in mulieribus & be
nedictus fructus vëtris tui Iesus. San
cta maria mater dei ora pro nobis pec
catoribus nunc & in hora mortis no
stræ. Amen.*

Henphych uel fair gyflaun o ras, mae'r argluyd gidaethdi: bendigedig uyti ymysc y merched, a bengidedig yu phruyth dy grothdi Iesu. O Santeidiol fair, mam duu guedia drosom bechaduri-aid yrouron, ag yn aur angau. Amen.

A. beth yu hynn a dgedafoni y naur? D.

yr aue Maria. A. Puy a unaeth yr aue

Maria. D. yr angel Gabriel pan doe-

th i gyfarch yr argluydes fair, ag e fu-

ruyd rhai o eiriau Elisabeth santes, at

gyfarchiad yr angel; a'r egluys hefyd

a dodes darn at hynny. A. urth buy yr

ydis yn doedyd yn yr aue Maria? D.

urth yr argluydes fair? A. Puy yu'r ar

gluydes fair? D. y hi yu mam duu mo-

ruyn gyflaun o ras, ag o bob rhinued da

brenhines nef, a daear, a'n canlau

ni. A. Ple mae'r arg: fair? D. yn y nefy

mae

mae hi. *A.* a phuy yu hono sy'n yr egluys *D.* delu i honno syd yn y nef, i beri i ni hi chophau hi, ag obligyd i bod yn delu idi hi, yr ydymi yn guneuthur parch ag anrhyded idi, er moliant ag a'r dunniant idi hi, syd yn y nef. *A.* Pâ y mae cimaint o delue i'r arg: fair, a oes aml argluydes fair? *D.* nag oes ond un yn unic yr hon syd yn y nef. *A.* Paham y geluir hi yn Rhufain yn rhyu egluys, ma ir o'r drugared, meun egluys aral, ma ir o'r gyfared, yn rhyu le aral, yr argluydes fair o'r didanuch, ag fely meun amrhyu leoed amryu henuau. *D.* ef ai geluir hi, a chimaint o henuau, am aml ag amrafel daioni y mae hi yn i uneuthur meun amryu leoed, megis mam duu, a mam y drigared, ag am i bod hi yn galu cimaint cida duu. *A.*

beth

beth ydis yn i doedyd yn yr aue maria?
D. yr ydymi yn i chyfarch hi, ag yn i
moli hi, dan yn gorchymyn nyhunan
idi hi.

Efortiad.

Y drychuch feibion, ar fod honoch yn
faur ych goglyd ar yr argluydes fair
foruyn o heruyd lauer o achosion.

Salve regina.

Salve regina mater misericordiæ, vi-
ta, dulcedo, & spes nostra, salve. Ad te
clamamus exules filij Eue. Ad te suspi-
ramus gementes & flentes in hac la-
chrimarum valle. Eya ergo aduocata
nostra, illos tuos misericordes oculos,
ad nos conuerte. Et Iesum benedictũ
fructum vëtris tui, nobis post hoc exi-
lium, ostende; o clemens, o pia, o dulcis
virgo Maria. Ora pro nobis sancta
dei

dei genetrrix, ut digni efficiamur promissionibus Christi. Amen.

A. heth a doedafomi? D. y Salve regina. A. Puy a dysgod y salve regina? D. y fantaid fam egluys. A. Urth buy, rydis yn doedyd? D. urth y foruyn fair i hunan. A. beth ydis yn i doedyd yn hon D. molianau erail i'r foruyn fair, da erchi hefyd i chynhorthuy ai help.

Ynghylch guediau erail, a galu ar y Saint.

A. heblau'r foruyr fair, oes gennyh oglyd a defofuyn i saint erail? D. oes i baub, ar y syd, megis annuylion duu, a chyfrunguyr i ninau meun gogoniant ond yn anuedig i'r angel fyingheidwad ag i'r sant syd o'm henu. A. ag oi creiriau huynt hefyd? D. ruyfi hefyd in i hurduinio huynt, am fod o honynt yn deml

deml i'r yspryd glan, a bod yn deledus idynt gael i cydunio a'r eneidiau gogo nedus. *A.* Para uedi ydych yn i unenthur attynt. *D.* yr heini ma'er egluys yn i dyscu, a'r pater noster, a'r aue Maria hefyd'er anrhyded eudynt. *A.* Paryu dedfau, ne uediau ych arferedig oi gunenthur pan eloch i'ch guelu? *D.* yn gyntaf rhoi aruyd y grog, a chuilio, a samio fyngyduybod uedi hyny, doedyd y gyphes gyphredin, y pader, a'r aue Maria, y Gredo, a Salue regina, a'm defofunau er ail. *A.* Pa fod yr uyt yn samio dy gyduybod? *D.* yn gyntaf y duysi yn diolch i duu am y daioni a gefais. Uedi hyny, y du'yn ystyriau fy mhecho dau, ynanuedig o'r dyd hunu, dan gymeryd ydifeiruch, a dolur am danynt, tan roi fy laun fryd ar velhau, a'm

E emen-

emendio fy hunan, ag a'm cyphefu, y-nol hynny y duyf yn gofyn genduu fadeuaint am danynt truy rodi gofryd cyfan ag aduned na phechuyf muy. A. beth a uyti yn i unauthur y bore? D. y duyfi'n diolch hefyd i duu am fynghadu y nos hono, ag am daioni erail, ag yn ophrymu ido fynghorph a'm henaid a phob peth a uneluyf yn i uasaneth bendiged ef, a hefyd y duy'n doedyd fy myfyriaul a'm lefaul dyfosiunau erail. f. amicalon ag am tafod.

*A'r trydyd peth anghenrhaid i Grifstion. D. Cariad perphaith. A. Pa beth a dylemi'garu a'r cariad perphaith? D. duu uuch bē pob peth, a'n cymydog megis nyni nyhunan, er muyn duu. A. Pa delu uuch ben pob peth? D. am y dylemi yn gynt ode marfoleth nai ophen-
dio*

dio ef, a hefyd ni a dylem gadu i hol or chmnau bendigedig ef dan i farnu ai briso ef yn fuy na dim aral. A. Pa delu ceruchi ych cymydog megis chuich hunan. D. dan dymuno a guneuthur ido ef hyny a fynem i ni nyhun, yn ol rheffum, a chyfraith duu? A. Paham ydych yn doedyd, yn ol rheffum a chyfraith duu? D. oblegid, os yn amgenach, ni fyde hyny eulysu ido ynda, ond eulysu yn drug ido megis i ni nyhunan.

Rhyhyd.

Yma gelir damleuchu faint daioni a phruyth ppheithferch, a'r gradau syd ido .f. i buy y dylem dangos ferch, a chariad chuaneg nog i erail. O'r peduared peth syd raid i Gristion urtho .f. o veithredoed da.

A. beth yu'r pedueryd syd raid i Gri-

E ij stion

stion urtho? D. Gueithredoed da, achos uedi dyfod i oedran medru barnu, nid ydiu'r phyd digon heb ueithredoed da.

A. Pafath rai yu'r gueithredoed da?

D. y rheini a ydis yn i guneuthur urth ressum, ne o doedyd yn uel urth eulys duu, ag i fod onynt yn rhyglydus rhaid i guneuthur meun cariad perphaith.

A. oni thal yrheini dim a uneler alan o gariad perphaith. D. na thalan, i heu du gras a gogoniant, ond nhuy a helpã i beri'r argluyd druydyn nhu roi i ni iechyd, a daioni bydaul ag in tyufu ni i adnabod yn pechod, ag i gymeryd y di feiruch amdano. A. Paryu fath rai yu'r gueithredoed da. D. y rheini syd uedi gosod yngyrchmynau duu, ag yn y lai! o'r eglus, yngueithredoed y drugareth a rhinuedau erail. A. Doeduch

deg

*y deg gorchumyn: D. 1. Myfi yu dy ar-
gluyd duu di, na fid gennyf duu araf
garfymron i. 2 Na chymer enu duu
yn ofer. 3 Delid yn dy gof fanteidio'r
guiliau. 4 Anrhydeda dad a man.
5 Na lad. 6 Na una odineb. 7 Na
lydratta 8 Na chamdystlaetha. 9. 10
Na flyfia duy, ne vraig dy cymydog nai
vas, nai lau forwyn, nai ych, nai assen,
na dim o'r eido ef.*

Dosparth ar y deg gorchumyn.

- A. ymhale yrhoes duu ydeg gorchumyn
yma? D. yn gyntaf, yn y gyfraith hen, a
chuedi hyny, Crist yn harg. N. ai cada-
rnhadn huy yn y gyfraith neu yd. A. Pa
delu y rhennir huynt. D. y tri cyntaf
sy'n perthyn at vrduniad duu, a'r sa-
ith erai! at les y cymydog. A. Padelu
mae'r tri yma yn perthynu at anrhy-
ded*

dedd duu? D. am i fod ef yn eulyfu i ni uafnaethu ef, yn gyntaf a'n calon uedi hyny a'n dafod, yn trydyd a'n gweithredoed. A. Pa fod i cadun ni y gorchumyn cyntaf? D. urth foliannu vn duu yn vnig, ai adoli, ai uafneuthu, a'n hol galon, ag urth ydrach, ag ymaros cael honomi yn hol gyfared an gobruy gantho ef megis gen audr pob daioni. A. Puy syd yn pechu'n erbyn y gorchumyn yma? D. yrheini yn anuedig sy'n guneuthur gauduuiæth, ofergoelion a pholi neb erail o'r fath, ar y syd yn erbyn i orduniant ef. A. Pa fod y cadun ni'r ail? D. druy folianu, a diolch i duu a'n tafod, a gofyn gentho ef y pethau syd raid i ni urthynt. A. Puy sy'n pechu yn erbyn y gorchumyn yma? D. yn gyntaf, yrheini syd yn blasphemio .f. yn dir-

*mugu enu duu, ai saint. yn ail, yrheini sy'n tyngu hyny nid ydiu vir, a chyffion ag angŷheidiol; yn drydyd, yrheini nid ydynt yn cyflouni mo'r aduned a darfu idynt i guneuthur; ag eraill nid ydynt yn rhoi parch deledus i enu duu. A. Paham y doeduch, guir, cyffion ag anghenraid? D. am y dylai'r lu fod meun guirioned, fal na bydo phug, ne beth petrus: meun cyffounder fal na bytho anghyfreithlon; meun anhepcaruch, fal y bydo peth anofer: Onid ef yrydis yn pechu yn erbyn y gorchymyn hun A. a ydosti vn gyfared rhag tyngu mo'r ymudon? D. gun yn sicr: bod heb dyngubyth. A. Padelo doeduchui urth fynu guirhau rhyu beth? D. ie'ne nag e yn sicyr, ne, yn vir, am nad ydiu hun lu, ne dyngiad: a hyny a fo dros ben i hyn muy
nid*

nid yu da. Yma gelir esortio yn erbyn blasphemau ag anudanau, a lyfoed mynych arferedig ag i gadu adued A. Padelu y cadun ni y trydyd gorchy myn, yr hun yu, fanteidio'r guiliau? D. urth dangos a'r gueithredoed o diald, y phyd, a'r cariad yr ydymi yn i duyn yn yn calon. A. ymha beth? D. nid urth lafurio yn y dyd hunu ond urth vrando ypheren gyfa, megis y mae'r egluys yn ordeinio truy dyfosion a dyfaluch, dan beri i'r eido urdo ypheren hefyd. A. a pheth muy? D. e dylyd hefyd treili o'r dyd meun pethau a fythont uafaneth i duu, megis ag e mae, guedio, a darlain lyfrau da, a gunenthur gueith redoed y drugared.

Efortiad i gadu'r guiliau, ag yn erbyn yrheini sy'n i torri, ag yn i treilio meun guethredoed drug, ag ofer.

A. Padelu i cadun ni y pedueryd gorchumyn yr hun syn erchi adoli tad, a mam. D. nyni a dylë, vfudhau idynt, i perchi, i guasneuthu i cymhorth, ai helpu. A. beth os eirch yn tad ni, i ni unethur rhyu bechod ne doedyd rhyu geluyd, a fynechui vfydhau ido? D. na fynun, am nad yu ruymedig i vfudhau ydo, yn erbyn duu, ond yn y pethau syd gyfreithlon ag oneft. A. Pefaul amryu dad syd? D. Paduar, yn gyntaf, y tad naturiol yr hun a'n ennilod ni, a hefyd yn teidiau ni a gyfrifer yn dadau yma: yr ail tad yu'r tad ysprydol, megis y ma e'r opheiriaid, prelatiaid, ag athrauð, yn drydyd, rheoluyr y ulad; yn bedueryd,

F ryd,

ryd, y'r henuyr er muyn i hoedran, ag ni a dylem anrhydedu paub yn ol i rad ai stad. A beth a dylai dadau da i uneuthur i'r plant D. i dyscu, ai rheoli huynt, ag na chosbant monynt yn anrhyfymol, na guneuthur yn rhy amuyll o honynt, ond pob vn o'r dau urth buyled a rheffum. A. Padelu maei'r guas ymduyn tu ag at i feistr, a'r deiliur tu ag at i argluyd. D. mal mab tu ag at i dad dan uneuthur ido omes megis i un yn le yn hargluyd ni A. a'r meistruid tu ag at i guasnaethuyr? D. megis tadau urth i plant, megis urth frodyr yngrist A. Padelu y cadun ni'r pumed gorchumyn? D. urth beidio ag euylysu drug, nai uneuthur, i'r cymydog a challö, na thafod na gueithred dan duyn i'n cof, i fod ef ved'i uneuthur

thur ar lun a delu duu. A. Padelu cadun y chueched? D. yn yr vnphunyd urth pho pob anonestruyd, nid yn vnig ar ueithroed, ond hefyd, ar dafod, a chal lö megis y dydis yn gorchymyn yn y naued. A. Para gyfared a'rferun ni i alu cadu'r gorchumyn yma? D. lauer, ond ymysc erail y pump yma, yn gyntaf, bod yn rheolus urth fuyta, ag yfed, yn ail, pho cyfedach a chymdeithas drug, y trydyd gochel doedyd geiriau, ne ganiadau ferth, nai gurädo, yn gimaint ag y galon ymochel: y pedueryd, mynych arferu'r sacrafenau santeidiaf y py-med, gofyn pureidruyd diuair gen y santeidiaf foruyn fair, ar idi hi gael gen duu i ganhiadu i ni. A. Padelu y cadun ni y feithfed? D. urth na chymrom, ag na daliom, ag na unelon niued

F ij i da

*i da vn araf druy drais, ne druy somi-
ant, nag urth roi na help, na chyingor,
nag achos yn y byd i vn araf oi uneu-
thur. Yma y gelir anghori, na dalier,
da o'r eido erail, ne gyflog, y cyflog dyn:
a gochel fod yn chuarydion ag na une-
lir bargeinion anghyfreithlon e'r mu-
yn yni! druy lygru'r gyduybod, ag fely
dylid ymgynghori yn y pethau a fo pe-
trus, ag nid mynd rhagdo megis da!
a hefyd i gyflouni eulys y maru yn i ly-
thyr cymyn, cas urth dy fod ti yn mynd
a da rhai erail guilia nad elo diaul a'
th enaid tithe: a bod yn amyne dgar
meun tylodi a gobaitio yn nuu, y rhyd
ef i ti y peth a fo rhaid i ti vrtho.*

*A. Padelu y cadun ni yr uythfed? D. na
doedom mor anuir, yn erbyn yn cymy-
dog na furfurom, nag annirgelom be-
chodau*

chodau dirgel. O dieithr ūrth y neb y pyrthynai atto gŵeirio ag amendio'r camuedau hynny ne'r mŵyn rhyu dâioni aral, ag achos cymhefur. heb far-nu drug am yn cymydog, na doedyd ce luyd amdano: Ond yn gynt doedyd yn da, megis y dymuniti i erail doedyd am danat tithau.

A. Padelu y cadun ni'r naued? D. ūrth na disyfon ūraig vn aral, nag anone-struyd aral. ag am hyn y mae'n da cadu'r lygat rhag gŵeled ofered'a gochel pob achosfan erail; cadu'r galon rhag medul drug, rhedeg at i ūedi, i geisio help i ūrthlad a gorchfygu y pro fodigaethau. A. Padelu y cadun ni y degfed? D. ūrth na disyfon da, na dim aral eido'r cymydog, druy phord ang hyfreithlon, tan fod heb cynfigen ūrtho

am

am y da syd gentho. A. Ymhessaül vn y gelir cynnuys y deg gorchumyn yma yn dynt? D. yn nau orchumyn cariad per phaith .f. caru duu vuch ben pob peth, a'r cymydog megis ef i hunan, er cariad ar duu ag fely, mae'r hol gyfraith ued'i chynhuyso y y melysber orchumyn yma o gariad, yr hun a drefno yn hargluyd duu i ni truy i anherfynedig daioni Amen.

Ynhylch Gorchmynion yr egluys.

A. Douaid orchmynion yr egluys? D. y cyntaf gurando ypheren y guiliau gorchmynedig. 2 Umprydio'r grauys, ar dydïau erail gorchmynedig heb fuytta cig na guener na sadurn. 3 Cyphefu, yrhynleia, vnuaith yn y fluydyn. 4. Cy muno, ar yrhynleia, y pasc. 5. Talu'r degum. A. ambar a'chosion y mae'r egluys

gluys yn cadu guiliau'r saint? D. yn gyntaf, i ogoni duu yn i saint. yn ail, duyn ar dealt i ni y gogoniât y mae nhuy yn i gael yn y nef, yn drydyd in denu ni oi canlyn huynt urth wybod i buched ai rhinuedau, yn bedueryd, er muyn fely i cael nhuy yn gyfrynguyr trofon; yn bu-med, e fyn yr egluys vrduno'r saint i phlant hi, megis y darfu idynhuythau vrdunio duu, ai mam f. yr egluys.

*A. Paham y mae'n arfer dedfau eraill ag anrhyded amlygaul? D. er muyn muy o barch, a guedeidra ynguasæth duu; drachefn i gyphro'r bobl i dyfosi-on, ag oi disgu druy'r pethau amlyga-ul hyny i gyfeirio i medul yn dyfal i, st-yriau'r pethau syd odifeun yn âueledi gaul yn drydyd; am yn bod ni uedi cael gen duu gorph ag enaid ni a dylem
fely*

gluys yn cadu guiliau'r saint? D. yn gyntaf, i ogoni duu yn i saint. yn ail, duuyn ar dealt i ni y gogoniât y mae nhuy yn i gael yn y nef, yn drydyd in denu ni oi canlyn huynt urth vybod i buched at rhinuedau, yn bedueryd, er myyn fely i cael nhuy yn gyfrynguyr troson; yn buched, e fyn yr egluys orduno'r saint i phlant hi, megis y darfu idynhuythau ordunio duu, ai mam J. yr egluys.

A. Paham y mae'n arfer deddau eraill ag aurlyded amlygaul? D. er myyn nhuy o barch, a gwedeidra ynguasbeth duu; drachefn i gyphro'r bebl i dyfosi-on, ag oi disgu druy'r pethau amlygaul hyny i gyfeirio i medyl yn dyfal i, stuyriau'r pethau syd osisewn yn dyfeddi gaul yn drydyd; am yn bod ni yedi cael gen duu gorpli ag euaid ni a dylom fely

fely i uasneuthu ef, a phob vn o'r dau. Yma gelir rhybudio, i bod yn rhuymedig oi cyphefu, pan delon i flynydoed dy scresion .f. i oedran galu barnu rhung drug a da: A chuedi hyny bara amfer y dylent gymuno, a hyny yn anuedig o'r hyn leia vnuaitth yn y fluydyn, er bod yn ue! o lauer i uneuthur yn fynych. &c. O'r saith brif bechod a eluir y saith bechod maruol.

A. E darfu i ni doedyd o'r gweithredoed da, maneguch ynaur y saith bechod a eluir maruol D. y cyntaf yu Balched 2 Cybyddra. 3 godineb. 4 Irloned. 5 Glothineb. 6 Cynfigen 7 Diogi yrha in syd achos, a phñau'r leil, ag am hyn y geluir huynt pñau!, er galu honynt veithic fod yn fedeuau!. A. Pa beth yu pechod? D. Pechod yu'r peth ydis yn i dysyfu,

dyfysfu, yn i doedyd, ne yn i uneuthur yn erbyn cyfraith, ag eulys duu. A. Pa drug a vna'r pechod maruol? D. ef a una goli duu, ai ras a'r gogoniant, a oedid ued'i ado, ag a'n guna ni yn deleduyr i boenau tragudol yn vphern. A. Pahã y geluir ef maruol? D. am i fod yn lad yr enaid, urth beri ido goli bouyd y gras. A. beth y mae'r pechod medeuauyl yn i uneuthur? D. ni phair ef goli mo'r gras, na heudu vphern: ond ef a una oiri ynghariad a guafaneth duu ag a hauda boen tros amfer, a hefyd, y mae ef yn truyfio, ag yn goguydo dyn i ueuthur pechod maruol.

Yma gelir traethu goerthrymbuys pechod, dan anghori paub i pho rhagdo. Ynghylch y saith sacrafen o'r lâ egluys
A. Pa beth aral syd raid i uneuthur?

G D. rha-

D. rhaid i ni uybod y saith sacrafen, ai cymeryd yn i hamser, pan archo, a phã dangoso yr egluys i ni, A. dyuaid sacrafenau i santaid fam egluys. D. 1. Bedyd. 2. Cryfma ne fedyd escob, 3. sagrafen yr alaur. 4. Penyd. 5. Oleu. 6. Vrde. 7. Priodas.

Dehengliad byrr ar y sacrafenau. A. beth a darfu i ni doedyd? D. y saith sacrafen. A. Puy a ordiniod y sacrafenau yma? D. Iesu Grist yn argluyd N. A. i ba beth? D. i bardynu i ni yn pechodau, i gyfranu i ras a heudiãau i diodefaint ef, ag ymhob vn ydydis yn rhoi amryu ras neuãduol: Ond mae'n rhaid i cymeryd huynt yn deilung. A. i ba beth y gusnaetha sacrafen bedyd? D. i unethur dyn yn Gristion ag yn fab i duu. A. Padelu y guneir hyn? D. am yn bod ni yn

ni yn geni meun pechod dechreuaul yr hun ydym yn i etifedio gen yn tadau cyntaf. ag y dydis truy'r bedyd yn i olchi ef, a phob pechod araf i phord odiurthymi, ag yn rhoi gras a rhinuedau eraill: ag fely ydydis yn ynguneuthur ni yn feibið ag yn etifedion o'r bouyd tra gudol. A. i ba beth y gusnaetha sacrafen Cryfma yr hun a eluir bedyd escob? D. i gymeryd gras, a nerth a grymhustr a, yn erbyn yn gelynið ni i gypheffu'r phyd a darfu i ni i chael truy'r bedyd. V i ba beth y guafnaetha sacrafen y gyphes? D. i gael gë duu fedeuaint am y pechodau a unaethon uedi yn bedyddio. A. Padelu y mae i vn ymbarotoi urth fyned iu gypheffu? D. gunaed dri pheth, y cyntaf, duyn oi gof yn dyfal y pechodau a unaeth, yr ail, bod gyntho

G ij dolur,

dolur, ag ydifeiruch a launfryd na dy mchuelo muy at y pechod, y trydyd, i cy phefu nhuy i gyd yn gyfa, ag yna guneu thur y penyd a roes i dad enaid arnof.

A. i ba beth y guafnaetha sacrafen y'r allor? D. i roi maeth ag i borthi'r enaid einom a gras duu ag oi uneuthur yn vn ag esof, yn ail, rhag syrthio yn haud meun pechodau yn drydyd, er muyn caphel pob perpheidruyd. A. beth syd yn y santaid sacrafen o'r allor D. e mae Iesu Grist yn arg. N. gorph ag enaid, fe ly fal y mae yn y nef yn cystal yn yr aferladen ag yn y caregl, vedi i'r ypheiriad gysssegru. A. a ydiu'r bara yn aros yn yr aferladen a'r guin yn y caregl ve di darfod i'r ypheiriad gysssegru? D. nag ydynt o achos druy rinued a nerth y geiriau y mae'r bara yn troi yn gor-ph,

ph, a'r guin yn uaed yn harg .N. Iesu Grist, yr hyn a ydis yn i uneuthur yn yr ypheren. A. pa beth yu'r ypheren? D. yr ypheren syd cophaan a guir rypreseniad, o fouyd, diodefaint, a morfoleth yn harg .N. Iesu Grist, a chida hyny a-berth urth ophrymu yr vn Crist dros y byu a'r maru ag fely nyri a dylem sefyl oi gurando yn dyfal diesceulus ag yn dedfol. A. para fod y dylai vn i brypario i hyn fal y gale yn deilung gymeryd y santeidiaf sacrafen? D. myned, yn dedfol heb fod i gyduybod iu gyhudo o bechod maruol ai gyphefu o'r blaen. Yma gelir guneuthur esfortiad i fynych arfer sacrafenau'r gyphef a'r cumyn. A. i ba beth y guasnaetha sacrafen yr oleu? D. i gael gras yr ysbryd gla ag i scubu ymaith uedilion y pechodau

oed

oed yn aros, ag i roi cyffur i'r enaid dda
 roi ido obaith a nerth i urthlad blin-
 der sy'n dyfod trwy i glefyd a'r cythrel.
 A. ag i ba betb hefyd. D. i gael iechyd
 y corph, pan uelo yn argluyd ni i fod yn
 gymhefur. A. i ba beth y gwasnaetha
 sacrafen yr vrde? D. i roi audur dod
 a gras i'r ypheiriad i gysgru'r san-
 teidiaf sacrafen o'r allor, ag i ryd-
 hau odiurth bechodau, yr hun beth
 ni eil neb ond ypheiriad i unenthur. A.
 i ba beth y gusnatha'r sacrafen briod-
 das? D. i gael o'r gur a'r uraig ras i
 fyu ynghyd, ag i feithrin i plant yn ogo
 nedus i duu ag i amlhau'r bobl gristno
 gion fal y bo fyth rai i vasneuthu duu
 A. Padelu y dylai'r gur a'r vraig ym-
 duyn ynghyd? D. y gur a dyle garu, ag
 arhydedu i uraig, megis chuaer yngh-
 rist,

rist, ar uraig berchi ag vfuðhau oi gur megis i vn yn le Crist: a phob vn o honynt i dau ynghyd a dylent gadu heduch vnoldeb. phydloned a chariad perphaith, megis y mae rhung crist a'r egluys. A. Doeduch y pethau eraill sy'n perthynnu at ueithredoed da ne athrauaeth grifionaid? D. y tair rhinued theolygaul, phyd, gobaithe a chariad pphaith; y pedair prif riued, puyled, grymhysed, cyfioned, thymhered. Saith rod yr ysbryd glan, rhod o doethineb; o deallt, o gyngor, o rymhysed, o uybodeth, o hygared, a rhod o ofn duu

Yr uyth deduduch.

Deduyd yu'r tylodion o ysbryd, cans huyntuy pie teyrnas nefoed.

Deduyd yu'r guaredigion, cans ynhuy a fedianan y daear.

Dedu-

*Deduyd yu rheini sy'n alar cäs ynhuy
a gan i cyfurio.*

*Deduyd yu'r rhein sy arnynt neuyn a
syched cyfionder, cäs nhuy a diuelir
Deduyd yur trugarogion, cans yntuy
a gan drugared.*

*Deduyd yu' rheini syd lan i calon, cans
ynhuy a gan ueled duu.*

*Deduyd yu'r hedychuyr, cans; cant i
galu yn feibion i duu.*

*Deduyd yu'r rheini sy'n cael i hyrlid ai
blino er muyn cyfionder, canys*

Y nhuy pie teyrnas nef.

Deudeg phruyth yr yspryd glan.

*Cariad perphaith. Lyuenyd. Heduch,
Godefed. Ymarosfruyd. Daioned. Cymu-
ynassed. Guared. Phyd. Modustra. Cy-
mgaduriaeth. Diueirdeb.*

Y saith

*Saith ueithred y drugared gorforaul.
Rhoi buyd i'r tlaud neunog. Rhoi diod
i'r tylodion sychedig. Diladu'r noethi-
on. Rhoi letty i, r pellennig. Ydrych clei-
fion. Gofuyau cyrchrorion. Cladu'r
meiru.*

*Saith ueithred y drugared ysprydaul.
Rhoi cyngor da i erail. Cyfruydo'r an-
ghyfaruyd. Rhybudio'r pechoduyr: cy-
surio'r neb syd meun blinder, a luded.
Made'r cam a'r niued a gousom: Duyn
yn diodefgar yr helbul y mae erail yn
i vneuthur i ni: guedio duu dros y byu
a'r meiru.*

*Pumtheg dirgeled yr arg. Iesu Grist oi
mefyrio ag i doedyd lasuyr fair.*

*Y pump lauenchus a elir i myfyrio ur-
th fyned dros y paderau y uaitth gyn-
taf, 1. Cennadurieth yr angel, pan*

H enilu-

eniſuyd mab duu. 2. Gofuyad Elifabeth fantes 3. Genedigeth yn harg. N. Iefu Grist. 4. Prefenniad yn harg. N. yn y deml. 5. Pan gaed ef yn y deml ymyfc yr athrauon.

Y pump dolurus oi'ſtyriau ūrth fynd eiluait̄h dros y paderau.

1 *Guedi'r argluyd yn yr arđ. 2. i ſcyrſio ūrth y piler. 3. i goroniad a'r goron drain. 4. Dygiad y groes i fynyđ calfario. 5. i groeshoelio ai angau ar y groes.*

Y pump gogonedus oi medul y dryded ūait̄h yr eler dros y paderau.

1 *Cyfodiad yn hargluyd ni. 2. I daruchafiad ef i'r nef. 3. Dyfodiad yr ysbryd glan. 4. Dyrchafiad yr argluydes fair. 5. I choroniad vuch ben yr hol angylion a'r dedudion o'r nef.*

Pan

Pan ganer y gloch afi, ef a enilir meddianau urth doedyd, ar y cdiad cyntaf Angelus domini nunciauit Mariæ, et concepit de spiritu sancto. Aue maria &c.

Ar yr ail caniad.

Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbũ tuũ. Aue Maria &c.

Ar y trydyd caniad.

Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Aue Maria &c.

Moliant i duu, ag in hargluyd ni Iesu Grist: ag i'r santeidiaf foruyn Mair i fam ef. Amen.

FINIS.

H ij

*Os chuenychai vn uybod, pa le yn yr
atrawaeth gristnogaul y mae ceisio ystr
ne destyn i bregethu, a chyfleu pob pre-
geth yn i dyledus fan; e caiph gyfarwy
did urth hyn syn canlyn a'r rhif a den
gys y dolen.*

*Le i annog dyn i dilyn gweithredoed
Crist.* 7.

*le i dosparth pechod Ada, ag i dangos
daioni yn prynnur.* 17.

*Ynghylch gogoniât adgyfodiad y mei-
ru.* 21.

le i anghori dyn i uasnaethu duu. 21.

*O ogonian nefol, a distyrieth pethau
daearaul,* 25.

*le i gynghori madau caman a ga-
pher.* 27.

le i dangos brynti pechod, 28.

*le i annog paub i uedio ar yr argludes
fair.* 31.

- le i dangos pruyth a gradau cariad
perphaith. 35.*
- Yn erbyn blasphemau, anudon, ag ofer
lyfau. 40.*
- le i cyngori cadu'r guiliau. 41.*
- Yn erbyn camattal da erail 44.*
- le i dangos gorthrymi pechod, ag i an
nog paub i pho rhagdo. 49.*
- le i annog, ag i cyngori paub, i gyphes
fu ag i gymuno yn fynych. 53.*

*Beiau urth brintio: a'r rhif cyntaf y-
nol pob bai, a dengys nifer y dolennau,
le cair nhuy yndit: yr ail: nifer y linoed.*

*Decreued tros dechreued. 1. 5. Crist-
noniog tros Cristnogion. 4 8.*

*Sythedig, tros Sychedig. 4. 18. Nefod
tros nefoed. 13. 14. Goer-
thrymbuys tros gorthrymbuys. 49. 16.*

Mae yn aml o leoed, diphig tittle tan odref y tair lythyren yma: d, l, u, mal: aruydheir tros aruydheir. 8. 15. arglu yd tros argluyd. 13. 11. uedi tros uedi. 28. 13. meun, tros meun. 30. 13. änu ylion, tros annuylion. 32. 14. erail, tros erail. Rhaid i'r darleyd yn y cyfryu leoed urth synuyr, ag ystyr yr ymadrodd deualt ag adnobod, pa amser y dylai ditl fod tan bob vn o'r hain.

Geiriau a orfu i harfer yn y traethiad hunn, nid ydynt chuaith fathredig imisc y cyphredin o gymru.

*Rhaglith, ne Ragluybr, introductio. Ansodfab, filius adoptiuus, ennaint unguentum, einniau, vngo einniaug unctus; Mwynhau, frui: Galued, potētia, Canlau, aduocata: Guedi fyfyriau, Oratio mentalis. lefaul ne laferaul
vedi*

vedi, oratio vocalis Gauduuiæth, Idolatria.

Ofergoel, superstitio, Cyfareð, remedium. Guirhau, affirmare, aut verificare. Dedfau, ceremoniæ. Cyfrung, medium Cyfryngur, mediator aut intercessor. Dirgeled, mysterium. Annirgelu, reuelare. Murfuro murmurare. Puyled, prudëntia. Hygared, pietas, Cryfma, confirmatio. Rhinuëð theolygaul, virtus theologalis. Tymhered, temperantia. Grymhyffed, fortitudo Guaredig, mitis. Godfed, patientia. Ymaroffuyd, longanimitas. Cymuynaffed, benignitas Guared, mansuetudo. Cymgaduriæth, ne ymattaliæth, continentia, aut abstinencia. Sagrafen, sacramentum.

Ymylen. 1568. dyuguyl.

S. Nicolas.

T. RICHARDS, PRINTER, 37, GREAT QUEEN STREET, LONDON, W.C.

ERRATA.

Fourth page, unnumbered, line 2: for *dof-*
parth read *dofparth*

Seventh page, unnumbered, line 7: for *y*
read *i*

Page 1, line 3: for *Gristnogaŷl* read *Grist-*
nogaŷl.

„ 5, line 5: for A. read A

„ 6, line 9: for *einniaug* read *einniau*

„ 7, line 5: for *dysgu* read *dysgu*

„ 8, line 14: for *Pafod.* read *Pafod?*

„ 10, line 9: for 118 read 118.

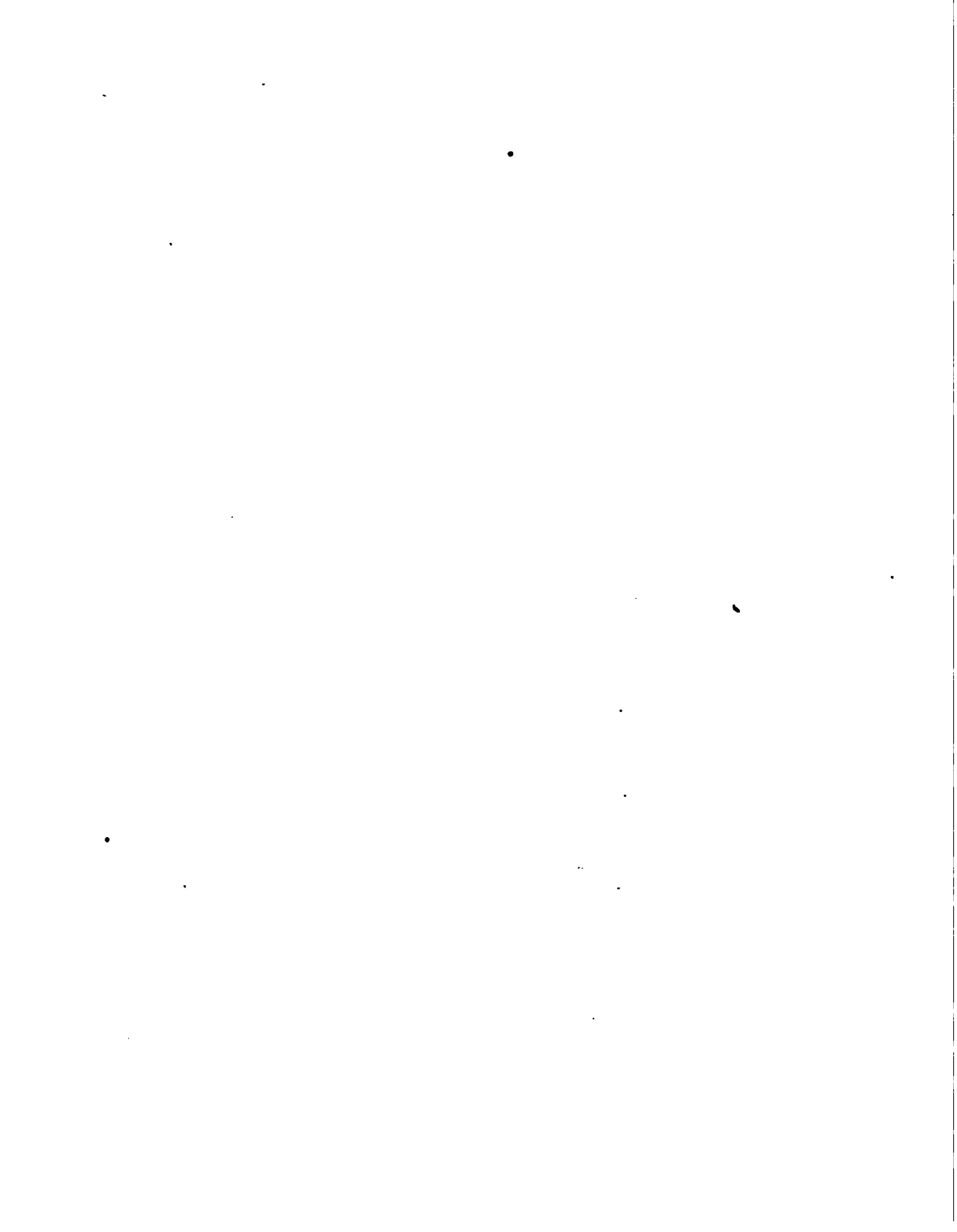
„ 12, line 19: for *resurrectionem* read
resurrectionem

„ 15, line 6: for *ysbryd* read *ysbryd*

„ 23, line 13: for *brofedigaeth* read
brofedigeth

„ 42, line 10: for *argluyd.* read *argluyd*

„ 56, line 14: for *yspnyd* read *yspnyd*

ATHRAVAETH GRISTNOGAVL.

1568.

PRINTED FOR
THE HONOURABLE SOCIETY OF CYMMRODORION.

—
1880.

152. c.

